

Роберт ШЕКЛІ

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА

РОБЕРТ ШЕКЛІ (нар. 1928 р.) — відомий американський письменник-фантаст, автор перекладеного в нашій країні роману «Паломництво на Землю» (1964) та інших науково-фантастичних і філософсько-сатиричних романів, повістей і оповідань.

Публіковані оповідання — із збірника «Пастка на людей» («The People Trap», 1968).

— Мальовнича місцина, правда, капітане?— сказав Сіммонс із награною байдужістю, виглядаючи в ілюмінатор. — Справжнісінький рай,— зітхнув він.

— Я, проте, забороняю виходити,— рішуче заявив капітан Кілпепер, і на обличчі біолога одразу відбилосся розчарування.

— Але ж, капітане...

— Забороняю.

Кілпеппер подивився крізь ілюмінатор на горбкувату зелену луку. Ця лука, всяна червоними квітами, виникла наче диво, коли вони посадили тут свій зореліт два дні тому. Праворуч, за лукою, у жовто-оранжевому цвітінні стояв ліс. Ліворуч здіймалося пасмо пагорбів, забарвлених у яскраві блакитно-зелені тони. Коло підніжжя одного з пагорбів було видно водоспад.

Дерева, квіти — уся місцевість видавалася надзвичайно привабливою, та саме це й насторожувало Кілпеппера. Чималий досвід життя, за яке він перемінив двох дружин і п'ять зорельотів, підказував йому, що за чудовим зовнішнім виглядом іноді ховається казна-що. А півтора десятиліття, проведені в космосі, додали йому зморшок та сивини, проте не дали підстав переглянути свої переконання.

— Ось аналізи, сер,— сказав помічник капітана Морена, подаючи Кілпепперові стосик паперів. На широкому грубому обличчі Морени виразно проступала нетерплячка. За дверима вгадувалося човгання ніг і шепотіння приглушених голосів. Кілпеппер знав, що екіпаж зібрався по чути, яким буде його рішення цього разу. Вони хотіли вийти назовні і тільки чекали дозволу.

Капітан переглянув аналізи. Вони були точнісінько такі, як і чотири попередні рази. Атмосфера придатна для дихання, небезпечних для життя мікроорганізмів і бактерій не виявлено, чудова радіолокаційна видимість. У сусідньому лісі зафіксовано прояви тваринного життя, енергетичних аномалій не помічено. Прилади вказували на велику масу металу, розташовану на півдні, на відстані кількох миль. Найімовірніше йшлося про багату на залізні руди гору. Цей феномен занотовано для дальшого дослідження.

— Чудово,— похмуро мовив Кілпеппер.

Дані аналізів чомусь роздратували його. Капітан знав, що від кожної планети слід чекати якоїсь каверзи. І вкрай необхідно передбачити небезпеку, щоб не сталося непоправне.

— То нам можна вийти назовні, сер?— запитав Морена, напружившись усім своїм куцим тілом.

Кілпеппер відчув, як за дверима весь екіпаж затамував подих.

— Не знаю,— відповів Кілпеппер. Він пошкріб у потилиці, гарячково роздумуючи, яку б іще вагому причину вигадати, щоб знову відмовити. Поза всяким сумнівом, такий є якась пастка.

— Гаразд,— сказав він нарешті. — Перебувати весь час під наглядом. Дозволю вийти чотирьом. Не відходити від зорельота далі, ніж на двадцять п'ять футів.

Він мусив дозволити їм це. Після шістнадцяти місяців польоту в тісному й задушливому космічному кораблі відмова може викликати бунт.

— Слухаюся, сер,— відказав помічник капітана Морена й пірнув у двері.

— Сподіваюся, цей дозвіл стосується і науковців?— запитав Сіммонс, тримаючи руки в кишенях.

— Звичайно,— втомлено погодився Кілпеппер.— Я піду разом з вами.

Після затхлого зорельота повітря невідомої планети видалося напрочуд запашним. Легенький гірський вітерець ніс омріяну прохолоду.

Капітан Кілпеппер підозріливо принохувався. Четверо астронавтів ходили навколо корабля, розминаючи ноги і наповнюючи легені свіжим повітрям. Науковці стояли вкупі, міркуючи, з чого почати. Сіммонс нахилився й зірвав травинку.

— Цікава структура,— зауважив він, розглядаючи рослину на світло.

— Чим саме?— підступив до нього капітан Кілпеппер.

— Подивіться. — Худий біолог підняв травинку вище. — Цілковита одноманітність. Жодної ознаки клітинної будови. Ану, подивимося щось інше,— і він нахилився над червоною квіткою.

— Еге! Та до нас гості!— Астронавт на ім'я Флінн перший побачив місцевих жителів. Вони з'явилися з лісу і прямували через луку до корабля.

Капітан Кілпеппер озирнувся на зореліт. Стрільці уважно стежили за всім і були готові до бою. Капітан поклав руку на пістолет і став чекати.

— О браття!— промимрив Арамів. Космічний лінгвіст, він чекав аборигенів з напруженою професійною цікавістю. Решта астронавтів просто спостерігали.

Попереду йшло дивне створіння з довгою, як у жирафа, шиєю та короткими й товстими, як у бегемота, ногами. Морда в нього була весела, шкіра фіолетова в білі яблука. За ним простувало п'ять невеликих тварин, вкритих лискучим білим хутром. Головами вони нагадували сов і були завбільшки з тер'єрів. Товста маленька червоношкіра істота із зеленим хвостом, завдовжки метрів п'ять, ішла останньою.

Вони зупинилися навпроти людей і вклонилися. Після тривалої мовчанки люди засміялися.

Цей сміх був наче сигналом. П'ять невеликих тварин стрибнули на спину бегемото-жирфа. Хвилину вони штовхалися, а потім швидко залізли одне на одного й утворили живу піраміду, мов справжні акробати.

Люди бурхливо заплодували.

Товста істота миттю стала на хвіст.

— Браво!— вигукнув Сіммонс.

П'ять пухнастих тварин пострибали на землю і пішли в танець навколо червоношкірого.

— Ура!— закричав бактеріолог Моррісон.

Бегемото-жирф незграбно перекинувся через голову, приземлився на одне вухо, схопився на ноги і низенько вклонився.

Капітан Кілпеппер насупився й замислено потер долоні. Він намагався зрозуміти причину такої поведінки.

Аборигени заспівали. То був своєрідний і незвичайний спів, у якому, однак, чітко вирізнялася певна мелодія. Поспівавши трохи, вони знову вклонилися й почали качатися по траві.

Люди знову й знову аплодували. Арамів витяг записник і почав заготовувати почуті звуки.

— Ну, все,— проказав Кілпеппер.— Екіпаж, повертаймося!

Астронавти подивилися на нього з докором.

— Дамо змогу вийти іншим,— пояснив капітан.

Зітхнувши, члени екіпажу повернулися в зореліт.

— Вам, певно, хочеться ближче познайомитися з місцевими жителями?— звернувся Кілпеппер до науковців.

— Звичайно,— погодився Сіммонс,— ніколи не бачив нічого схожого.

Кілпеппер кивнув і попрямував до зорельота, звідки виходила вже інша четвірка астронавтів.

— Морено!— гукнув Кілпеппер.

Помічник капітана швидко зайшов до рубки.

— З'ясуйте, що то за металева маса. Візьміть кого-небудь із собою й тримайте постійний радіозв'язок з кораблем.

— Слухаюся, сер,— відповів Морена, широко всміхаючись.— Дуже милі істоти, правда, сер?

— Так,— погодився Кілпеппер.

— Чудовий маленький світ,— додав Морена.

— Авжеж.

Помічник капітана пішов лаштувати спорядження, а Кілпеппер сів, силкуючись відгадати, яку ж пастку готує їм ця планета.

Майже весь наступний день Кілпеппер заповнював бортовий журнал. Навісир він відклав ручку і вийшов прогулятися.

— Можна вас на хвилинку, капітане?— звернувся до нього Сіммонс.— Я хочу вам дещо показати в лісі.

Кілпеппер побурчав за звичкою, але пішов слідом за біологом. Його теж цікавив ліс.

По дорозі до них приєдналися троє аборигенів. Вони скидалися на звичайних собак, тільки забарвлені були в червоно-білі смуги, наче м'ятні цукерки.

— Ну ось,— з неприхованим збудженням сказав Сіммонс, тільки вони увійшли в ліс.— Подивіться довкола і скажіть, що тут вас найбільше дивує.

Кілпеппер розглянувся довкола. Дерев з товстими стовбурами росли далеко одне від одного. Так далеко, що ліс проглядався наскрізь.

— Що ж,— зауважив Кілпеппер,— тут не заблукаєш.

— Та ні, дивіться уважніше,— сказав Сіммонс.

Кілпеппер посміхнувся, розуміючи, що Сіммонс привів його сюди як вдячного слухача, не схожого на заклопотаних своїми справами науковців.

Троє аборигенів стрибали і гралися поруч.

— Тут зовсім немає підліску,— відзначив Кілпеппер, коли вони пройшли кілька ярдів далі. Стовбури дерев були обплетені повзучими рослинами, які цвіли різнобарвними квітами. Роззираючись довкола, Кілпеппер помітив, як згори опустився птах, покружляв над головою одного із червоно-білих собак і полетів геть.

Птах мав сріблясто-золоте пір'я.

— Чи бачите ви ще що-небудь незвичайне?— нетерпляче перепитав Сіммонс.

— Лише незвичайні поєднання кольорів,— відповів Кілпеппер.— Є щось інше?

— Погляньте на дерева.

Дерев рясніли плодами, які густо звисали з нижніх гілок, являючи дивовижне розмаїття кольорів, форм і розмірів. Одні плоди нагадували виноградні грона, другі були схожі на банани, треті скидалися на кавуни...

— Вас дивує розмаїття видів, так?— наважився спитати Кілпеппер, не будучи певен, що саме цього чекав від нього Сіммонс.

— Розмаїття видів! Та ви гляньте, чоловіче! На одній гілці росте відразу з десятків різних плодів!

Придивившись уважніше, Кілпеппер і сам побачив, що на кожному дереві яких тільки фруктів не було.

— Хоча це й не моя галузь, але я певен, що кожен фрукт являє собою цілком замкнуту й окрему біологічну систему, і таке поєднання просто неможливе,— вів далі Сіммонс.

— І як же ви це пояснюєте?— поцікавився Кілпеппер.

— Таке пояснення не входить у коло моїх обов'язків,— посміхнувся біолог.— Але запевняю вас, що перший-ліпший ботанік зробив би тут для себе справжнє відкриття.

Вони рушили назад до зорельоту.

— А що ви взагалі тут робили?— запитав Кілпеппер.

— Я? Проводив тут невелике антропологічне дослідження. Хотів з'ясувати, де живуть наші гостинні друзі. Але марно. Ані стежок, ані знарядь праці, ані оброблених ділянок — нічого я не знайшов. Навіть печер.

Кілпеппер не здивувався, що біолог займається нескладними антропологічними пошуками. Взяти в таку експедицію представників усіх наук було просто неможливо. Вижити було головною проблемою,— отже, перевагу надавали біології й бактеріології. Далі — мови, лінгвістика. А вже потім бралися до уваги ботаніка, екологія, психологія, соціологія та інші науки.

Коли капітан і біолог підійшли до зорельота, вони знову побачили тварин — чи то тубільців, — а над ними з десятків птахів. Птахи мали барвисте й строкате пір'я — крапчасте, смугасте, рябе. Темного або сірого забарвлення не мав жоден.

Помічник капітана Морена і астронавт Флінн втомлено плентали через ліс. Біля невисокого, але крутого пагорба вони зупинилися.

— Треба на нього видиратися? — тоскно запитав Флінн, відсапуючись. Важка фотокамера гнула його додолу.

— Стрілка примушує це зробити, — відповів Морена, показуючи на компас, який свідчив про наявність десь одразу за пагорбом металевої маси.

— Зорельоти повинні брати всюдихід, — пробурмотів Флінн, нахилиючись уперед, щоб утримати рівновагу на крутосхилі.

— Або хоча б верблюда.

Червоні й золотаві птахи ширяли і пурхали над ними, весело щебетучи. Легенький вітрець колихав високу траву і ніжно шелестів у листі й гіллі. Людей супроводжували два тубільці. Дуже схожі на коней, тільки вкриті білими й зеленими цятками.

— Наче бродячий цирк, — зауважив Флінн, коли один з коней обскакав навкруг нього.

— Авжеж, — погодився Морена.

Вони досягли вершини пагорба і почали спускатися. Раптом Флінн зупинився.

— Дивіться-но!

Біля підніжжя пагорба вони побачили тонкий і рівний металевий стовп. Він підіймався високо вгору, і його верхівка зникала у хмарах.

Астронавти спустилися вниз, щоб краще роздивитися стовп, який виявився значно масивнішим, ніж здавався здалеку. Морена визначив, що він має футів двадцять у діаметрі. Він висловив припущення, що це сплав сталі — стовп мав синяво-сірий колір. Але яка сталь, запитав він у себе, може витримати вагу такої височенної колонії?

— Як далеко, по-вашому, звідси до хмар? — спитав Морена.

Флінн задер голову.

— Ну, може, з півмилі, а то й уся миля.

Помітити стовп з корабля заважали хмари, та й синяво-сірий колір зливався з обрієм.

— Я не можу цього збагнути, — сказав Морена. — Цікаво, яким чином ця штука витримує такий неймовірний тиск?

Вони з подивом глянули на стовп.

— Еге ж, — відгукнувся Флінн. — Краще-но я зроблю знімки. — Він витяг апарат з футляра й тричі сфотографував стовп із відстані в двадцять футів. Потім зняв Морену біля стовпа — для порівняння. У трьох наступних кадрах він зафіксував верхню частину стовпа.

— Як ви гадаєте, що це? — запитав Морена.

— Хай розумні голови шукають пояснення, — відмахнувся Флінн. — Думаю, це твердий горішок. — Він заховав камеру у футляр. — Ну, тепер ми можемо повертатися.

Він подивився на біло-зелених коней.

— А що, як спробувати верхи?

— Давайте, давайте, скрутіть собі в'язи, — відповів Морена.

— Іди-но сюди, хлопче, — покликав Флінн.

Один з коней підійшов і опустився на коліна. Флінн обережно заліз на нього. Сидячи верхи, він реготнув до Морени.

— Глядіть не розбийте камеру, — гукнув той, — Це державна власність.

— Любий конику..., — мовив Флінн до тварини.

Кінь підвівся на ноги і... всміхнувся.

— Щасливо дошкандибати, — кинув Флінн, спрямовуючи коня в бік пагорба.

— Зачекайте хвилинку! — озвався Морена. Він похмуро зиркнув на Флінна, а тоді покликав другого коня: — Іди-но сюди, хлопче.

Кінь опустився на коліна, і Морена заліз на нього.

Деякий час обидва астронавти їздили до колу, зникаючи до коней. Тварини слухалися найменшого доторку. На їхніх широких спинах було навдивовижу зручно сидіти. Одна з червоно-золотавих пташок опустилась і сіла Фліннові на плече.

— Ух ти, оце життя! — вигукнув він і погладив лискучий бік коня. — А може, з вітерцем, га?

— Вперед! — погодився Морена.

Та хоч як вони підганяли коней, ті трюхикали не швидше за неквапну ходу людини.

Сидячи на траві біля зорельота, Кілпеппер дивився, як працює Арам'я. Лінгвіст був стриманою людиною. Цю рису його вдачі відзначали і його сестри, і колеги, і численні учні. Тепер ученому знадобився весь його багаторічний досвід витримки.

— Гаразд, спробуймо ще раз, — сказав Арам'я спокійнісінько.

Він перегорнув кілька сторінок «Початкового мовного курсу для інопланетян другого ступеня інтелектуальності», — ним самим написано-го підручника, — і знайшов бажану діаграму. Розгорнувши книжку, він тицьнув пальцем у малюнок. Поруч з лінгвістом сиділа дивовижна істота — щось середнє між бурундуком і енотом. Одне її око втупилось у малюнок, а друге смішно оберталося.

— Планета, — промовив Арам'я, показуючи на малюнок. — Планета...

— Даруйте, капітане, — сказав Сіммонс, — я б хотів поставити тут рентгеноапарат.

— Чого ж, ставте, — відповів Кілпеппер, відсуваючись і даючи біологові змогу підтягти прилад.

— Планета, — повторив Арам'я.

— Елем вессел холем крем, — люб'язно проказав енот-бурундук.

Чорти їх бери, вони явно мають свою мову! Їхні звуки щось та означають. Треба тільки знайти точку зіткнення, від якої відштовхуватись. Чи розвинули вони найпростіші абстракції?

Арам'я відклав книжку і показав на енот-бурундука.

— Тварина, — промовив він і став чекати.

— Хай посидить нерухомо, — сказав Сіммонс, націлюючись у тубільця рентгеном. — Чудово. Ще трішечки.

— Тварина, — з надією повторив Арам'я.

— Еефул беефул бокс, — відповів звір, — хоуфул, тоуфул локс, рамадан, самдуран, еефул беефул бокс.

«Спокійно, — подумки сказав собі Арам'я. — Позитивна реакція. Наполегливіше. Чия відвага, того й перемога».

Він дістав інший підручник, що мав назву «Початковий мовний курс для інопланетян найнижчого ступеню інтелектуальності».

Погортавши книжку, він знайшов те, що хотів. Усміхнувшись, Арам'я підняв один палець і промовив:

— Один.

Істота нахилилася вперед і обнюхала його палець. Так само всміхаючись, Арам'я підняв другий палець:

— Два. — Потім — третій. — Три.

— Гоуджелекс, — раптом сказала тварина.

Що це? Їхнє слово, що означає «один»?

— Один, — повторив лінгвіст і похитав пальцем.

— Вересереф, — відгукнулась істота, аж світячись радістю.

Можливо, це синонім слова «один»?

— Один, — знову повторив Арам'я.

Істота вибухнула співом:

— Севеф хевеф улюд крем, араген біліген, гомус дрем...

Вона замовкла і подивилася на «Початковий мовний курє», розгорнутий вітром, на зігнуту спину лінгвіста, який з винятковим самовладанням стримувався, щоб не задушити її.

Кілпеппер сушив голову над повідомленням Морени і Флінна. Фотографії були вже готові, і капітан уважно розглядав їх.

Такий круглий і рівний стовп, безперечно, виготовлений штучно. Будь-яка цивілізація, що змогла спорудити таку річ, була здатна завдати їм клопоту. Великого клопоту.

Але хто ж поставив того стовпа? Звичайно, не ці щасливі й обмежені істоти, які юрмилась навколо зорельота.

— Ви кажете, верхівка ховається в хмарах?— запитав Кілпеппер.

— Так, сер,— відповів Морена.— Ця клята штука має, певно, не менше милі заввишки.

— Ідіть туди знову,— сказав Кілпеппер.— Візьміть із собою радар. Візьміть інфрачервоний фотоапарат. Зробіть знімок верхівки того стовпа. Я хочу знати, яка його висота і що там угорі. Виконуйте.

Флінн і Морена вийшли з рубки.

Ще хвилину Кілпеппер дивився на вологі фотознімки, а тоді відклав їх. Охоплений невиразною тривогою, він пішов у лабораторію. Планета не ставала зрозумілішою, і це турбувало капітана. Кілпеппер марно шукав відповіді на свої запитання. Якщо вони не розгадають таємницю цієї планети вчасно, тим гірше для них.

Бактеріолог Моррісон був невеликий на зріст, сумний чоловічок. Зараз він скидався на додаток до свого мікроскопа.

— Знайшли що-небудь? — запитав Кілпеппер.

— Я не знайшов якраз того, що мав би знайти,— відповів Моррісон, підвівши голову і мружачись,— Я з'ясував, що тут немає багатьох необхідних речей.

— Тобто?— не зрозумів Кілпеппер.

— Я дослідив квіти,— пояснив Моррісон,— проби землі й води. Хоча висновки робити рано, але про всяк випадок схопіться за що-небудь, щоб не впасти.

— Я стою міцно. Отже?

— На цій планеті нема навіть сліду бактерій!

— Справді?— сказав Кілпеппер, бо не зміг вигадати чогось кращого. Повідомлення бактеріолога він сприйняв досить спокійно. Але той дивився на нього такими очима, наче оголосив, що ґрунт планети на всі сто процентів складається з високоякісного зеленого сиру.

— Саме так. Вода в струмку чистіша за спирт. Багнюка на планеті дезінфікована, мов стерильний скальпель. Єдині бактерії, які я тут виявив, занесені нами. Але вони швидко гинуть.

— Чому?

— Повітря має в своєму складі два-три сильні дезінфікатори, які мені пощастило виявити, і, певно, з десятків іще не відкритих мною. Те саме стосується води й ґрунту. Ця планета стерильна!

— Ну й ну,— сказав Кілпеппер. Він досі не оцінив повною мірою відкриття бактеріолога, бо головною його турботою лишався сталевий стовп.— І що ж це означає?

— Я радий, що ви поставили таке запитання,— відповів Моррісон.— Відповісти на нього зовсім неважко, бо існує лише одна відповідь: цього місця не існує.

— М-м-м, поясніть.

— Я маю на увазі те, що життя неможливе без мікроорганізмів. Тут відсутня необхідна ланка життєвого циклу.

— І все ж таки життя тут існує.— Кілпеппер спокійно повів рукою навколо.— Є у вас інші гіпотези?

— Так, але спершу я хочу завершити дослід. Проте скажу вам ще одну річ, і, можливо, це допоможе вам знайти власне пояснення.

— Я слухаю.

— Я не бачив на цій планеті жодного уламка скелі. Це, звичайно, не зовсім моя справа, але в нашій експедиції кожен трохи майстер на всі руки. Одне слово, я цікавлюсь геологією. Тут не видно жодної зруйнованої скелі, навіть жодного камінця. Найменший камінь важить на око не менше семи тонн.

— І який ваш висновок?

— А, вам теж цікаво?— посміхнувся Моррісон.— Перепрошую, але я хочу закінчити свої дослід до вечері.

Місцеве сонце вже висіло низько над обрієм, коли рентгенознімки тварин були нарешті готові. На Кілпеппера чекала нова несподіванка. Моррісон сказав йому, що життя на планеті існувати не може. А тепер Сіммонс наполягав на тому, що не можуть існувати тварини.

— Ви тільки погляньте на знімки,— звернувся він до Кілпеппера.— Чи бачите ви хоч якийсь орган?

— Я не дуже знаюся на рентгенографії.

— Та це й не треба. Ви подивіться.

Рентген висвітив кілька кісток і один, чи два органи. На деяких знімках було видно розгалуження нервової системи. Але в більшості своїй тіла тварин були цілком однорідними.

— Навіть у глиста внутрішня будова куди складніша,— сказав Сіммонс.— Неймовірно спрощення. Немає нічого, що виконувало б функцію легень або серця. Немає кровообігу, немає мозку. Надзвичайно примітивна нервова система. А ті внутрішні органи, які ми виявили, не виконують жодної життєвої функції.

— Ну, і який же ваш висновок?..

— Такий, що ці тварини не існують,— відповів Сіммонс піднесено-радісним тоном. Йому сподобалася така думка. Ото було б кумедно написати статтю про тварин, які не існують.

Повз них пройшов Арамів, тихенько лаючись.

— Є зрушення в опануванні мови?

— Ні! — прогарчав Арамів і відразу почервонів.— Пробачте. Я випробував їх включно до тестів, складених для ступеню інтелектуальності Сі-три-Бі-Бі. Це рівень амеб. Ніякої реакції.

— А може, вони повністю позбавлені розуму? — висловив припущення Кілпеппер.

— Ні. Вміння виконувати різні трюки свідчить про певний рівень інтелектуального розвитку. Вони володіють мовними сигналами і мають набір стереотипних відповідей. Але вони нездатні зосередитись. У відповідь на всі мої спроби вони тільки співають пісні.

— Мені здається, всім нам необхідна зараз вечеря,— промовив Кілпеппер,— і ковток-другий доброго старого віскі.

Доброго старого віскі випили під час вечері чимало. Після того вчені внутрішньо дозріли для аналізу здобутих фактів. Вони звели свої спостереження докупи.

Маємо: аборигени,— чи тварини,— позбавлені чіткої внутрішньої будови, органів секреції і органів розмноження. Відкрито понад три десятки різновидів, не рахуючи птахів. Щодня з'являються нові види.

Те саме з рослинами.

Маємо: планета дивовижно стерильна, і стерильність її активно підтримується.

Маємо: аборигени володіють мовою, але, мабуть, не вміють передавати її іншим і самі нездатні опанувати іншу мову.

Маємо: на планеті жодного уламка скелі або камінця.

Маємо: існує неймовірний сталекий стовп, що здійснюється не мен-

ше, як на півмилі вгору,— точну висоту можна буде встановити після проявлення інфрачервоних знімків. Незважаючи на те, що не знайдено слідів розвиненої технічної цивілізації, стовп, безперечно, свідчить про її наявність. Хтось же мав виготовити його і встановити.

— Зведемо все до купи — і що ми дістанемо? — запитав Кілпеппер.

— У мене є гіпотеза,— сказав Моррісон.— Нібито непогана. Згодні вислухати її?

Усі відповіли ствердно, крім Араміка, який замкнувся в собі, гірко переживаючи свою невдачу в опануванні місцевої мови.

— На мою думку, ця планета створена штучно, і тільки так. Ніяке життя не може розвиватися без бактерій. Планета є витвором високо-розвиненої цивілізації, яка і встановила тут сталевий стовп. Вони створили цей світ заради тварин...

— А навіщо? — поцікавився Кілпеппер.

— Це найкраща частина гіпотези,— відповів Моррісон мрійливо.— Чистий альтруїзм. Погляньте на аборигенів. Вони щасливі, веселі, повністю позбавлені хижацького інстинкту. Хіба вони не заслуговують на цей чудовий світ? Світ, у якому вони можуть безтурботно собі розважатись, утішаючись вічним літом.

— Справді чудова гіпотеза,— сказав Кілпеппер, ховаючи посмішку,— але...

— Жителі цієї планети — наче живе нагадування,— провадив Моррісон,— нагадування всім цивілізаціям, чиї представники тут побувають, про те, що розумні створіння можуть жити у мирі й злагоді.

— Ця гіпотеза має тільки одну ваду,— зауважив Сіммонс.— Тутешні тварини не могли з'явитися внаслідок природної еволюції. Ви ж бачили рентгенознімки.

— Авжеж.— Мрійник ще боровся з біологом, але програв.— Можливо, вони роботи.

— Таке пояснення здається мені більш імовірним,— погодився Сіммонс.— Як на мене, то я б висунув гіпотезу, що цивілізація, яка спорудила сталевий стовп, створила й цих тварин. Вони — слуги, раби. Може, вони й нас приймають за господарів.

— А куди ж поділися справжні господарі? — поцікавився Моррісон.

— Звідки мені знати,— відповів Сіммонс.

— І де ці господарі живуть? — запитав Кілпеппер.— Ми не виявили нічого схожого на поселення.

— Вони настільки розвинені, що не потребують ні машин, ні будинків. А живуть у злитті з природою.

— У такому разі, навіщо їм слуги? — безжально запитав Моррісон.— І навіщо вони поставили стовп?

Увечері були готові інфрачервоні знімки стовпа, і вчені заходилися їх вивчати. Стовп здіймався вгору приблизно на милю, і верхівка його губилася серед густих хмар. На горішньому торці була хрестовина, кінці якої розходилися від осереддя на всі чотири сторони і на відстань вісімдесят п'ять футів під прямим кутом.

— Чимось нагадує спостережну вежу,— відзначив Сіммонс.

— Тільки що можна побачити з такої висоти? — сказав Моррісон.— Самі хмари.

— А може, їм подобається дивитись на хмари? — припустив Сіммонс.

— Я лягаю спати,— заявив Кілпеппер голосом, у якому бриніло роздратування.

Коли Кілпеппер прокинувся наступного ранку, то відразу відчув: щось негаразд. Він одягся і вийшов назовні. Здавалося, щось невловне зависло в повітрі. Чи, може, це все від нервів?

Кілпеппер похитав головою. Він довіряв своїм передчуттям. Як правило, вони свідчили, що він на шляху до вирішення проблеми.

Навкруги не було помітно ніяких змін. Як і вчора, тварини ліниво блукали навколо зорельота.

Кілпеппер поглянув на них і почав неквапом обходити корабель. Учені вже заглибились у роботу, намагаючись розгадати таємницю планети. Арамів робив спроби навчитися інопланетної мови від сумного зелено-сріблястого аборигена. Сьогодні істота виглядала на диво апатичною. Вона ледь чутно мугикала свої пісеньки і зовсім не зважала на Араміка.

Кілпеппер раптово згадав про Цірцею. А що, як ці тварини були людьми, а потім перетворені злим чаклуном на звірів? Капітан відкинув фантастичну ідею і пішов далі.

Члени екіпажу не помічали ніяких змін. Вони з'юрилися біля водоспаду, щоб трохи освіжитися водою. Двох астронавтів Кілпеппер відрядив провести мікроскопічний аналіз сталевого стовпа.

Таємниця стовпа турбувала капітана найдужче і, здавалося, зовсім не хвилювала науковців, кожен з яких робив своє діло. Проте Кілпеппер вважав це природним. Звичайно, що лінгвіст шукає ключ до розгадки невідомої планети в мові її жителів, а ботанік — у дивовижному феномені різноплодових дерев.

А що ж думає сам він? Капітан Кілпеппер зосередився і зрозумів, що йому зараз потрібна загальна теорія, яка б об'єднала всі помічені явища. Втім, чи існує теорія, якій це під силу? Чому немає жодної бактерії? Чому немає жодного уламка скелі? Чому, чому, чому...

Кілпеппер раптом ясно відчув, що пояснення має бути відносно простим. Він уже майже бачив його, але не досить виразно.

Капітан сів у затінку, що його утворював зореліт, і замислився. Десь над полудень повз нього пройшов лінгвіст Арамів. Він пожбурих свої книжки, одну за одною, просто в блискучу стінку космічного корабля.

— Заспокойтеся,— сказав Кілпеппер.

— Я здаюся,— відповів Арамів.— Вони вже перестали навіть реагувати. Майже не розмовляють і облишили свої трюки.

Кілпеппер підвівся і пішов до тварин. І справді, вони виглядали млявими — ледь повзали, так наче були вкрай виснажені від недоїдання.

Поруч стояв Сіммонс і щось занотовував у записник.

— Що діється з нашими маленькими друзями? — запитав Кілпеппер.

— Не знаю,— відповів Сіммонс.— Можливо, вони були такі збуджені, що не спали вночі.

Тварина з шиєю жирафи несподівано сіла на землю. Потім вона повільно звалилася на бік і завмерла.

— Дивно,— проказав Сіммонс.— Уперше бачу, щоб вони так поводитись.

Він нахилився над твариною і притулив вухо їй до грудей. Через мить він розігнувся.

— Ніяких ознак життя.

Дві невеличкі тварини з блискучим чорним хутром також упали додолу, задерши ноги.

— О боже! — вигукнув Сіммонс, поспішаючи до них.— Що тут відбувається?

— Боюся, що знаю,— промовив Моррісон, виходячи з корабля. Обличчя в нього аж посіріло.— Мікроби. Я почуваю себе вбивцею, капітане. Пам'ятаєте, я казав, що на цій планеті нема й сліду жодного мікроорганізму. Уявіть лишень, яку силу їх ми сюди занесли. Наші бактерії перекинулись на тубільців, бо вони, нагадую, не мали ніякого біологічного захисту.

— Мені здається, ви казали, що тутешнє повітря містить у собі кілька дезінфікаторів...— кинув Кілпеппер.

— Мабуть, вони не можуть подіяти так швидко.— Моррісон нахилився над однією з маленьких тварин.— Я переконаний у цьому.

Решта тварин навколо зорельота теж попадали і завмерли. Капітан Кілпеппер стурбовано озирнувся.

До корабля, відхекуючись, біг один із членів екіпажу. Він був ще мокрий після купання під водоспадом.

— Сер! — прохрипів він.— Тварини... біля водоспаду...

— Знаю,— відповів капітан.— Покличте сюди всіх людей.

— Це ще не все, сер,— провадив астронавт.— Водоспад... ви знаєте... водоспад...

— Та кажіть же врешті!

— Він зупинився, сер! Перестав падати.

— Негайно кличте всіх сюди!

Астронавт кинувся назад до водоспаду. Кілпеппер подивився навколо, не знаючи, що саме хотів побачити. Коричневий ліс стояв спокійно. Навдивовижу спокійно.

Капітан уже майже знайшов відповідь...

Він раптом відчув, що легенький вітрець, який досі віяв постійно, вщух.

— Що за чортівнина тут відбувається? — тривожно запитав Сіммонс. Вони підступили ближче до зорельота.

— Здається, сонце потьмянішало? — прошепотів Моррісон.

У це важко було повірити — стояв полудень, але сонце справді немов згасало.

Екіпаж бігцем повертався від водоспаду — виблискували мокрі тіла. За наказом Кілпеппера астронавти зайшли в зореліт.

Науковці залишилися стояти, оглядаючи притихлу місцевість.

— То що ж нам робити тепер? — запитав Арамик і здригнувся, глянувши на мертвих тварин.

Два астронавти, які ходили досліджувати стовп, з'явилися на схилі пагорба. Вони так бігли, стрибаючи у високій траві, немов чорти за ними гналися.

— Що там таке? — гукнув Кілпеппер.

— Цей клятий стовп, сер! — крикнув у відповідь Морена.— Він обертається!

Стовп — товстелезна колона із суцільної сталі в мілью завдовжки — обертався!

— Що будемо робити? — запитав Сіммонс.

— Усім у зореліт! — прошепотів Кілпеппер. Здається, він уже мав відповідь. Бракувало хіба що останньої рисочки. Лиш однієї...

Тварини попідхоплювались на ноги! Червоні й сріблясті птахи знову злетіли в небо, підіймаючись вище й вище. Бегемото-жираф підвівся, форкнув і помчав геть. Слідом за ним побігли й інші тварини. З лісу викотилася на луку ціла лавина чудернацьких істот.

Вони мчали кудись на захід, усе далі від корабля.

— Всі в зореліт! — раптом закричав Кілпеппер. Ось вона — остання рисочка! Тепер він знав відповідь і всю надію покладав на те, що встигне вчасно вивести зореліт у відкритий космос.

— Швидше, хай вам чорт! Запустити двигуни! — загорлав капітан здивованому екіпажу.

— Але ж ми не забрали приладів,— зауважив Сіммонс.— Я не бачу причин...

— Зброю до бою! — гарикнув Кілпеппер, заштовхуючи науковців у зореліт.

Несподівано із заходу поповзли довгі тіні.

— Капітане, ми не завершили наші дослідження і...

— Нам пощастить, як ми виберемося звідси живими,— відрубав

Кілпеппер, коли вони опинились у зорельоті.— Здається, всі на місці? Задраїти люк! Усе надійно закріпити!

— Ви маєте на увазі сталевий стовп? — запитав Сіммонс, наштовхнувшись на Моррісона у вузькому проході.— Гаразд, я можу припустити, що якась вища цивілізація...

— Стовп, який обертається,— то ключ, встромлений у бік планети,— відповів Кілпеппер, прямуючи до капітанської рубки.— Він накручує цю планету і все, що на ній. Тварини, річки, вітер — все тут заводне.

Капітан швидко визначив курс.

— Пристебнутися! — скомандував він.— Помізькуйте. Планета, де на деревах ростуть різноманітні смачні плоди. Де немає бактерій, які могли б когось заразити, немає навіть уламка скелі, об який можна забити ногу. Планета, населена добрими, дивними і лагідними істотами. Планета, створена для розваг і втіхи! Майданчик для ігор!

Науковці витріщилися на нього.

— Сталевий стовп — це ключ. Планета втратила свій завод, поки ми без дозволу перебували тут. І тепер хтось накручує її знову.

Довгі тіні за ілюмінатором простяглися вже на тисячу футів по зеленій луці.

— Приготуватись,— наказав Кілпеппер, натискаючи на стартову кнопку.— На відміну від тутешніх тварин, я зовсім не маю охоти зустрітись з дітьми, які тут граються. А ще менше — з їхніми батьками.

ЛЕКСІАНСЬКИЙ КЛЮЧ

Річард Грегор сидів за своїм робочим столом у конторі «Міжпланетної служби знезараження». Було близько полудня, а його компаньйон Арнольд досі не з'являвся. Грегор щойно почав розкладати дуже складний пасьянс, коли з вестибюля почувся страшенний гуркіт. Двері прочинились, і до кімнати, не заходячи, зазирнув Арнольд.

— Влаштував собі вихідний? — спитав Грегор.

— Хвилину тому я влаштував наше щастя,— відповів Арнольд. Він розчинив двері й урочисто махнув рукою:

— Заносьте, хлопці!

Четверо спітнілих від натуги робітників втягли чорну квадратну машину завбільшки з молодого слона.

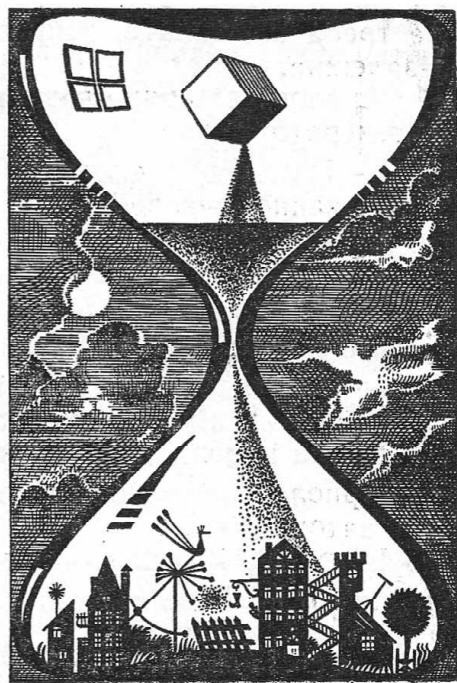
— Ось воно,— гордо проказав Арнольд.

Він заплатив робітникам і завер,— руки за спиною, очі примружені,— милуючись машиною. Грегор неквапом відсунув карти, а тоді з виглядом людини, яку важко здивувати, підвівся й обійшов навколо машини.

— Зовні штука ефектна. І що ж це таке?

— Це, вважай, мільйон доларів,— відповів Арнольд.

— А конкретніше?

— Це автономний генератор,— сказав Арнольд і гордо посміхнувся.— Вранці я проходив повз «Міжпланетний комісійний магазин Джо» і побачив цю річ на вітрині. Я придбав її за безцінь. Джо навіть гадки не має, що воно таке.

— Я, до речі, теж,— кинув Грегор.— То, може, ти поясниш?

Арнольд став навколішки, намагаючись прочитати інструкцію, вибиту на передній панелі машини. Не підводячись, він сказав:

— Ти, напевно, чув про планету Мелдж?

Грегор ствердно кивнув. Мелдж була невелика планета третього ступеню на північній околиці Галактики, віддалена від головних міжзоряних трас. Колись вона мала високорозвинену цивілізацію, що стала можлива завдяки досягненням так званої Мелджської Старої наукової школи. Досягнення Старої школи були втрачені багато віків тому, але й сьогодні подекуди натрапляли на винаходи тієї цивілізації.

— То це витвір Старої науки? — запитав Грегор.

— Точно. Це мелджський автономний генератор. Сумніваюся, щоб їх було більше, ніж чотири-п'ять на всю Галактику. Дублікат виготовити неможливо.

— А що він виробляє, цей генератор? — поцікавився Грегор.

— Звідки я знаю,— відповів Арнольд.— Дай-но мені, будь ласка, словник мелджської мови.

Стримуючи роздратування, Грегор попрямував до книжкової полиці,

— Не знаючи, яку продукцію дає цей генератор...

— Словник! Дякую. Яка тобі різниця? Він автономний! Розумієш, ця машина вилучає енергію з повітря, з космосу, із сонця, з усього. Не треба її вмикати, заправляти чи обслуговувати. Вона автономна і незалежна.

Арнольд відкрив словника й почав відшукувати слова, викарбувані на генераторі.

— Незалежна енергія... Ті вчені не були телепнями,— сказав Арнольд, записуючи переклад у свій нотатник.— Генератор добуває енергію просто з нічого. Отож його продукцію, хай там яка вона буде, ми завжди продамо із зиском, зовсім не витрачаючись на її виготовлення.

Грегор подивився на моторного Арнольда, і його довгасте обличчя стало ще сумніше, ніж звичайно.

— Арнольде,— сказав він,— Дозволь нагадати тобі дещо. Насамперед, ти — хімік, а я еколог. Ми нічого не тямимо в техніці, тим паче у складній іншопланетній машинерії.

Арнольд неуважно кивнув головою і покрутив диск. Генератор сухо заторохтів.

— Окрім того,— додав Грегор, відступаючи на кілька кроків,— ми працюємо в «Міжпланетній службі знезаражування». Може, ти забув? Отож немає сенсу...

Генератор уривчасто закашляв.

— Послухай,— сказав Арнольд,— що тут написано. «Мелджський автономний генератор — новий тріумф Глоттенівських лабораторій. Гарантуємо, що генератор не ламається, не б'ється і не має дефектів. Не потребує підключення до джерела енергії. Для пуску натиснути кнопку «один» для зупинки скористатися лексіанським ключем. Наш Мелджський автономний генератор має вічну гарантію. У разі виявлення несправності просимо терміново повернути його до Глоттенівських лабораторій».

— Можливо, я неясно висловився,— сказав Грегор.— Ми працівники Міжпланетної...

— Не будь занудою,— перебив Арнольд.— Спочатку подивимось, як працює машина, а відступити ніколи не пізно. Отже, кнопка «один».

Машина погрозово задзеленчала, потім рівно замуркотіла. Час ішов, але нічого не відбувалося.

— Мабуть, має прогрітись,— з нетерпінням кинув Арнольд.

Нарешті крізь отвір унизу посипався сірий порошок.

— Певно, відпрацьований продукт,— пробурмотів Грегор.

Проте минуло чверть години, а порошок так само сипався на підлогу.

— Ура, працює! — вигукнув Арнольд.

— Ти знаєш, що це таке? — запитав Грегор.

— Уявлення не маю. Зараз я зроблю аналізи.

Задоволено всміхаючись, Арнольд набрав трохи порошку в пробірку і прожогом кинувся до свого столу.

Грегор стояв біля генератора і дивився, як сиплеться сірий порошок. Нарешті він сказав:

— А може, виключимо машину, поки ми не встановили, що це за речовина?

— Навіщо? — здивувався Арнольд.— Хоч би що це було, воно коштує гроші.

Він розпалив спиртівку, наповнив пробірку дистильованою водою і почав дослідити.

Грегор знизав плечима. Він уже звик до карколомних проектів Арнольда. Відтоді як вони організували свою «Міжпланетну службу знезараження», Арнольд повсякчас шукав шляхів до швидкого збагачення. Насправді ж його «блискучі» ідеї призводили тільки до великої витрати зусиль. Але Арнольд ніяк не хотів погодитись, що просто працювати — куди певніший спосіб заробляти гроші.

«Що ж,— подумав Грегор,— принаймні він не дає нам закиснути».

Він повернувся до столу й заходився розкладати пасьянс. Кілька годин у конторі панувала цілковита тиша. Арнольд наполегливо працював: додавав хімікалії, зливав осад, звіряв результати по кількох величезних довідниках, які виклав на стіл. Грегор приніс сандвічі й каву. Коли вони під'їли, він пройшовся туди й сюди, дивлячись на безперервний потік порохняви, що сипалася з машини. Вуркотіння стало гучнішим і порох наче посипався дужче.

Через годину Арнольд підвівся.

— Готово! — заявив він.

— Що ж це за речовина? — запитав Грегор.

— Це — тангриз,— відповів Арнольд і очікувально подивився на Грегора.

— Ти сказав — тангриз?

— Атож.

— То, може, поясниш, що воно таке, той твій тангриз? — сердито вигукнув Грегор.

— Я гадав, ти знаєш. Тангриз — це основний харч жителів планети Мелдж. Дорослий мелдженець споживає його за рік кілька тонн.

— Харч, кажеш?

Грегор подивився на густий сірий порошок новим поглядом. Машина, що виробляє харч протягом цілої доби, могла б стати непоганим джерелом прибутку. А надто якщо ця машина не потребує ніякого обслуговування і найменших витрат для своєї роботи.

Арнольд уже гортав телефонний довідник.

— Ось воно.— Він набрав номер.— Алло! Міжпланетна харчова корпорація? Дайте мені президента. Що? Немає? А заступник? Так, з важливого питання... Це ви, сер? Тут така справа: я в змозі забезпечити вас необмеженою кількістю тангризу, основного харчу мелдженців. Так, так. Я знав, що це вас зацікавить. Звичайно, я зачекаю.— Він обернувся до Грегора. Ті ділки, певно, гадають, що зможуть нас ошукати...— А тоді знову в трубку:— Так, сер, правильно. Ви готові взяти тангриз? Чудово!

Грегор підсунувся ближче, щоб чути голос на іншому кінці дроту. Арнольд відштовхнув його.

— Ціна? А яка ринкова?.. Гм-м... Ну, п'ять доларів за тонну неба-

гато, але я сподіваюся... Що? П'ять центів за тонну? Облиште жарти! Давайте говорити серйозно.

Грегор відійшов від телефону і стомлено опустився на стілець. Він мляво слухав, як Арнольд кидав:

— Так, так... Що ж, я не знав... Розумію... Даруйте,— і поклав трубку.

— Як з'ясувалося,— сказав Арнольд,— на Землі немає великого попиту на тангриз, бо тут проживає лише близько п'ятдесяти мелдженців, а перевезення на інший кінець Галактики коштує дорого.

Грегор звів брови і глянув на генератор, який, певно, увійшов у свій ритм роботи, бо тангриз лився тепер, наче вода з брендспойта. Сірий порошок поступово вкрив усю підлогу, а біля машини вже лежав шар з півфута завтовшки.

— Не біда,— сказав Арнольд.— Має існувати якесь інше використання цієї речовини.

Він повернувся до свого столу й розгорнув ще кілька величезних книг.

— Може, все-таки тим часом його вимкнемо? — запропонував Грегор.

— Ні в якому разі,— відповів Арнольд.— Він же автономний, зрозумій. Ми нічого не витрачаємо на нього, а він робить для нас гроші.

Він заглибився в книжки. Грегор почав був ходити по кімнаті, але ноги по кісточки загрузали в тангриз. Він упав на стілець, роздумуючи, чому не присвятив себе садівництву.

Надвечір сірий порошок покривав підлогу шаром у кілька футів. Під ним уже були поховані кілька авторучок і олівців, тека і невеликий сейф. Грегор прикидав, чи витримає підлога таку вагу. Він розгріб прохід до дверей, скориставшись кошиком для паперу замість лопати.

Врешті Арнольд закрив свої книжки і з полегкістю сказав:

— Все ж таки існує й інше використання.

— Яке?

— Тангриз використовують як будівельний матеріал. Після кількох тижнів перебування на повітрі він стає твердим, як граніт.

— Я цього не знав.

— Зателефонуй до будівельної компанії. Ми зараз же все владнаємо.

Грегор подзвонив до будівельної компанії «Тоledo-Марс» і сказав містерові О'Тулу, що вони готові постачати їм тангриз у необмеженій кількості.

— Тангриз? — перепитав О'Тул.— Не дуже популярний нині матеріал, на ньому погано тримається фарба.

— Он як, я про це не знав.

— До речі, є божевільна раса, яка вживає тангриз у їжу. Чому б вам...

— Ми воліли б продавати його як будівельний матеріал,— сухо пояснив Грегор.

— Ну що ж, думаю, ми могли б купувати його для дешевих будівельних робіт по п'ятнадцять за тонну.

— П'ятнадцять доларів?

— Центів.

— Я вам зателефоную,— сказав Грегор.

Його компаньйон ствердно кивнув, почувши цю пропозицію.

— Гаразд, хай буде. Скажімо, наша машина видаватиме десять тонн на добу. Ану подивимось,— і він зробив швидкі підрахунки на логарифмічній лінійці.— Майже п'ятсот п'ятдесят доларів за рік. Багатіями ми не станемо, але принаймні легше буде сплачувати оренду.

— Ми, проте, не зможемо тримати машину тут,— сказав Грегор, з тривогою позираючи на дедалі товщий шар тангризу.

— Ясна річ. Знайдемо вільну ділянку за містом і вироблятимемо матеріал там. Вони зможуть забирати його, коли їм забагнеться.

Грегор передзвонив О'Тулу і сказав, що вони з радістю складуть угоду.

— Гаразд,— сказав О'Тул.— Ви знаєте, де розташоване наше підприємство. У будь-який час можете підвозити матеріал.

— Нам підвозити? Я думав, що ви...

— Перевозити матеріал вартістю п'ятнадцять центів за тонну? Ні, ми робимо вам послугу, що взагалі погоджуємося брати його. Отже, як хочете, то підвозьте самі.

— Це гірше,— сказав Арнольд, коли Грегор повісив трубку.— Вартість перевезення...

— Буде набагато вищою, ніж п'ятнадцять центів за тонну,— докінчив Грегор.— Ти б краще вимкнув цю штуку, поки ми не надумаємо, що робити.

Арнольд підійшов до генератора.

— Так,— сказав він,— для того, щоб вимкнути його, я повинен скористатися лексіанським ключем.

Він почав досліджувати панель машини.

— Не тягни, вимикай! — кинув Грегор.

— Хвилиночку.

— Ти вимкнеш його чи ні?!

Арнольд випростався і, збентежено посміхаючись, відповів:

— Це не так просто.

— Чому?

— Щоб вимкнути генератор, потрібен лексіанський ключ. Але в нас його, здається, нема.

Наступні кілька годин Грегор і Арнольд гарячково телефонували до музеїв, науково-дослідних інститутів, на археологічні кафедри коледжів, куди тільки їм спадало на думку... Та ніхто й ніколи не бачив лексіанського ключа і навіть не чув про нього. У відчаї Арнольд подзвонив до Джо, в його «Міжпланетний комісійний магазин».

— Ні, в мене немає лексіанського ключа,— відповів Джо.— А то чом би я продав вам цю штуку так дешево?

Вони облишили телефон і перезирнулися. Мелджський автономний генератор бадьоро викидав струмисько нікому не потрібного порошку. Два стільці й батарея опалення вже зникли під шаром тангризу, який поступово досяг поверхні столів.

— Чудове джерело прибутку,— процідив Грегор.

— Ми повинні щось придумати.

— Ми?

Арнольд повернувся до книжок і решту ночі провів у пошуках ще якогось способу використання тангризу. Грегорові довелося вигрібати сірий порошок у вестибюль, щоб урятувати їхню кімнату. Настав ранок, і сонце променисто посміхнулося до них крізь сіру плівку на вікнах. Арнольд підвівся і зітхнув.

— Невтішно?

— Боюся, що так.

Грегор вийшов зварити каву. Коли повернувся, то побачив у контролі власника будинку і двох здоровенних товстопиких полісменів.

— негайно очистіть мені вестибюль від цієї пилюки! — верещав домовласник.

— До того ж ви порушили закон про заборону відкривати виробничі підприємства в діловому кварталі,— grimнув один з товстопиких полісменів.

— Але це не виробниче підприємство,— втрутився Грегор.— Це Мелджський автономний...

— Я сказав, виробниче підприємство! — відрубав полісмен.— І наказую вам негайно припинити його діяльність.

— У цьому вся проблема,— відповів Арнольд.— Ми не в змозі вимкнути машину.

— Не в змозі вимкнути? — Полісмен подивився на них з підозрою.— Хочете пошити мене в дурні? Я сказав, щоб ви негайно припинили діяльність свого підприємства!

— Сержанте, я присягаюся вам...

— Слухайте, розумники, за годину я повернуся. На той час щоб машину було зупинено і цей бруд прибрано звідси. Інакше я притягну вас до суду.

Полісмени і власник будинку пішли. Грегор і Арнольд перезирнулись, потім подивилися на автономний генератор. Тангриз уже досяг рівня столів і безперервно надходив.

— Прокляття! — вигукнув Арнольд з істеричними нотками в голосі.— Має існувати якийсь спосіб, щоб збути це. Має існувати ринок. Адже нам воно дісталось задарма. Весь цей порошок безкоштовно, безкоштовно, безкоштовно!

— Заспокойся,— сказав Грегор, витрушуючи порошок з волосся.

— Невже ти не розумієш? Якщо тобі дістається щось задарма і в необмеженій кількості, то має бути застосування цьому...

Відчинилися двері, й увійшов довготелесий худий чоловік у темному комбінезоні з якимось приладом у руках.

— Ось воно де,— сказав він.

Раптом Грегора мовби осяяло:

— Це лексіанський ключ?

— Який ключ? Це лічильник витраченої енергії.

— А-а-а...— сказав Грегор.

— І, здається, лічильник привів мене куди слід,— вів далі чоловік у комбінезоні.— Мене звуть містер Гарстайрз.— Він змів порошок зі столу Грегора, списав останні показники з лічильника і почав заповнювати бланк.

— Що все це означає? — запитав Арнольд.

— Я представляю енергокомпанію «Метрополітен»,— відповів Гарстайрз.— Вчора, десь після дванадцятої дня, ми помітили раптове зниження наших потужностей.

— І причина тут, у нас? — запитав Грегор.

— Оця ваша машина,— відповів Гарстайрз.

Він заповнив бланк, склав його і сховав у кишеню.

— Вам доведеться заплатити штраф.— Він насилу відчинив двері і озирнувся, щоб іще раз глянути на автономний генератор.— Це має бути щось дуже цінне,— докинув він,— щоб виправдати таку витрату енергії. То що ж це? Платиновий порошок? — Він посміхнувся, привітно кивнув і вийшов.

Грегор обернувся до Арнольда:

— Автономна енергія, так?

— Я думаю,— відповів Арнольд,— він добуває енергію з найближчих джерел.

— Я теж так думаю. Черпає енергію з повітря, з космосу, від сонця. А також з електроліній високої напруги, якщо вони проходять десь поруч.

— Схоже на це. І все-таки основний принцип...

— Забирайся к бісу зі своїм принципом! — закричав Грегор.— Ми не можемо вимкнути цю кляту машину без лексіанського ключа, а може, цього ключа взагалі не існує, ми поховані під шаром нікому не потрібного порошку, який навіть не можемо вивезти, і до того ж ми спалюємо енергію, мов новоутворене сонце!

— Має бути вихід,— сердито пробурмотів Арнольд.

— Невже? Сподіваюся, ти його знайдеш.

Арнольд сів туди, де був раніше його стілець, і заплющив очі. Почулося гупання в двері і розлючені голоси у вестибюлі.

— Замкни двері,— сказав Арнольд.

Грегор клацнув замком. Арнольд міркував ще кілька хвилин і врешті підвівся.

— Нічого не втрачено,— мовив він.— Ця машина принесе нам щастя.

— Давай краще розстрошимо її,— запропонував Грегор.— Або по-жбуримо в океан чи куди завгодно.

— Ні! Я придумав! Швидше готуймо в дорогу зореліт.

Наступні кілька днів для «Міжпланетної служби знезаражування» минули мов у гарячці. Довелося платити великі гроші, щоб найняти людей, які б очистили приміщення від тангризу. Потім виникла проблема, як доставити машину, що безперервно виробляла сірий порошок, на космічний корабель. Але врешті все лишилося позаду. Автономний генератор було встановлено у відсік, який миттю наповнився тангризом, а їхній зореліт уже мчав у відкритому космосі з усією можливою швидкістю.

— Це єдино правильний хід,— пояснював Арнольд.— Якщо для тангризу немає ринків збуту на Землі, то немає й сенсу продавати його тут. Інша справа на планеті Мелдж...

— Не до вподоби все це мені,— зітхнув Грегор.

— Безпрограшний варіант. Звичайно, перевезення тангризу на Мелдж коштує дорого. Але ми повеземо туди свою фабрику. І налагодимо виробництво на місці збуту.

— А якщо й там ціна на тангриз низька?

— Як вона може бути низькою? Адже це хліб для мелдженців, їхній основний харч. Нам не слід втрачати свій шанс.

Після двох тижнів польоту Мелдж з'явилася в ілюмінаторах корабля. Але посадка не була легкою. Тангриз ущент заповнив відсік. Вони загерметизували його, але дедалі більший тиск загрожував розірвати стінки зорельота, і їм доводилося викидати щодня тонни пилу. При цьому втрачали час, втрачали запаси повітря й тепла. Таким чином на Мелдж вони сіли в геть вихолодженому зорельоті, в якому майже не лишилося кисню, зате було повнісінько тангризу.

Тільки-но вони здійснили посадку, як здоровенний оранжевошкірий митний інспектор піднявся до них на борт.

— Ласкаво просимо,— сказав він.— Рідко хто відвідує нашу маленьку незначущу планету. Ви надовго до нас?

— Сподіваємося, надовго,— відповів Арнольд.— Ми збираємось робити тут бізнес.

— Це просто чудово! — зрадів інспектор.— Нашій планеті вкрай необхідна свіжа кров, нові підприємства. Можу я поцікавитися, на чому ви думаєте будувати свій бізнес?

— Ми збираємось продавати тангриз, основний харч...

Обличчя інспектора враз спохмурніло.

— Що ви збираєтесь продавати?

— Тангриз. Ми маємо автономний генератор і...

Інспектор натиснув кнопку на своєму ручному годиннику.

— Перепрошую, але ви повинні негайно відлетіти.

— Але ж у нас є візи, всі необхідні документи...

— А в нас є свої закони. Ви повинні негайно забратися геть разом із своїм генератором.

— Послухайте,— сказав Грегор.— Як відомо, на вашій планеті дозволено займатися вільним підприємництвом.

— Тільки не виробництвом тангризу,

Близько десятка танків, гуркочучи, вивозили на космодром і оточили зореліт. Інспектор позадкував до люка й почав сходити трапом.

— Зачекайте-но! — крикнув у відчаї Грегор. — Мені здається, ви просто боїтеся конкуренції. Що ж, візьміть автономний генератор від нас у дарунок.

— Ні! — вигукнув Арнольд.

— Беріть, беріть! Відкопайте його й беріть. Нагодуєте всіх голодних. А нам коли-небудь поставите пам'ятник.

Ще одне кільце танків оточило зореліт. Над космодромом закружляли архаїчні реактивні літаки.

— Геть з нашої планети! — крикнув інспектор. — Чи ви справді сподівалися продавати тангриз на Мелджі? Озирніться навколо!

Вони подивилися на покритий сірим пилом космодром, на сірі навколишні будівлі. Далі тяглися сірі поля, які поступово переходили у невисокі сірі гори.

Скрізь, куди сягало око, панував сумний колір тангризу.

— Ви хочете сказати, — приголомшено запитав Грегор, — що вся планета...

— Як бачите, — відповів інспектор, сходячи по трапу. — Вчені Старої школи понавигадували багато чого, і завжди вистачає дурнів, яким кортить неодмінно випробувати їхні винаходи. А зараз забирайтеся геть. Проте, як вам пощастить коли-небудь знайти лексіанський ключ, то прилітайте до нас і просіть будь-яку ціну.

*З англійської переклав
Олександр БУЦЕНКО*